

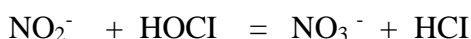
Лекция 10.

Тотығу-тотықсыздану реакциялары. Red-Ox реакцияларының түрлері

Тотығу реакциясы ғылымның әртүрлі салаларында (биология, химия және т.б.) маңызды.

Тотығу реакциясы туралы түсінік

Тотығу реакциялары электрондардың жоғалуы мен қосылуымен жүреді деген болжам реакция механизмін қарастырған кезде расталмауы мүмкін.

Жалпы жағдайда оң топтың немесе атомның ауысуы электрондардың берілуіне тең, ал теріс топтың немесе атомның берілуі электрондардың қосылуына тең.

Тотығу-тотықсыздану реакциялары

Тотығу реакцияларының механизмін зерттеу кезінде міндеттер:

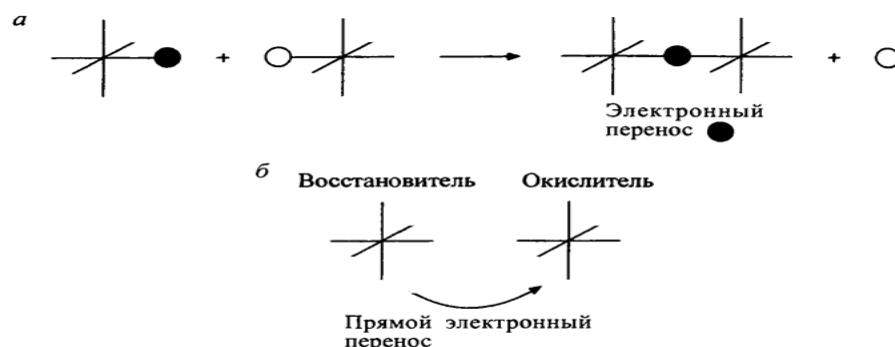
- Атомның немесе электронның берілетінін анықтаңыз
- Қандай атомдар тасымалданады, қанша электрон тасымалданады
- Қандай аралық қосылыстар түзіледі (тұрақты, тұрақсыз) және т. б.

Толық зерттеу барлық сатылардағы өтпелі күйді егжей-тегжейлі зерттеуді қамтиды (реакция механизмін зерттеуді қараңыз).

Тотығу-тотықсыздану реакциялары

Күрделі қосылыстардың қатысуымен тотығу реакциялары екі түрлі механизмде жүруі мүмкін:

- ішкі сфера
- сыртқы сфера

Два механизма электронного переноса от восстановителя к окислителю:
 а) внутрисферный; б) внешнесферный.

Электронды тотықсыздандырғыштан тотықтырғышқа берудің екі механизмі

а) ішкі сфера; б) сыртқы сфера

Тотығу-тотықсыздану реакциялары

- *Ішкі сфера механизмінде* электронды тасымалдаудан бұрын пайда болатын лигандты ауыстыру маңызды рөл атқарады.
- *Сыртқы сфера механизмі* тек электронды тасымалдау кезеңін қамтиды.
- Өтпелі күйлерде екі жағдайда да электрондардың немесе атомдардың ауысуы мүмкін
- Сонымен қатар, осы механизмдердің арасындағы айырмашылықтарға қатысты белгісіздік бар:

- егер реактивтер мен өнімдер тұрақсыз болса, механизмді ішкі сфера ретінде біржақты белгілеу мүмкін емес;

- егер бұл сыртқы сфераның механизмі болса (механизмнің табиғаты осындай), онда механизм басқа кезеңдерді қамтымайтынын дәлелдеу қиын.

Ішкі сфера механизмі

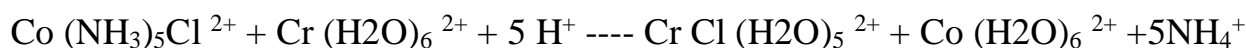
- **Ішкі сфера механизмінің** қажетті шарты-серіктестердің бірінің үйлестіру қабығының жауапкершілігі, сондай-ақ тиісті байланыстырушы лигандтың болуы. 16-шы және 17-ші топтағы донорлық атомдарда (галогендер, оттегі, күкірт) екінші металл ионымен байланысатын бос электрондар жұбы болады.
- Алайда, бос жұптың болуы ішкі сферада электронды тасымалдаудың қатаң шарты емес. Мысалы, CN_3 тобы көпір бола алады.
- Көпір кешенінің электронды құрылымы электронды бір донорлық орталықтан екіншісіне беруге ықпал етуі керек.

Семинар 10. Тауб эксперименті. электронды тасымалдау және лигандты ауыстырудың уақытша сипаттамалары

СУММАРНАЯ РЕАКЦИЯ	$[\text{Co}(\text{NH}_3)_5\text{Cl}]^{2+} + [\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_6]^{2+} + 5\text{H}^+ \longrightarrow [\text{CrCl}(\text{H}_2\text{O})_5]^{2+} + [\text{Co}(\text{H}_2\text{O})_6]^{2+} + 5\text{NH}_4^+$			
ЭЛЕКТРОННАЯ КОНФИГУРАЦИЯ	Низкоспиновая d^6	d^4	d^3	d^7
ХАРАКТЕРНЫЕ ВРЕМЕНА ПРОЦЕССОВ ЗАМЕЩЕНИЯ	Часы	10^{-9} с	Часы	10^{-6} с
ХАРАКТЕРНЫЕ ВРЕМЕНА РЕДОКС-ПРОЦЕССОВ			Доля секунды	

Эксперимент Таубе: характерные времена процессов переноса электрона и замещения лигандов.

$\text{Co}(\text{NH}_3)_5\text{Cl}^{2+}$ катионының кешенін қалпына келтіру өнімдерінің табиғаты қышқыл сулы ерітіндідегі $\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}$ хлордың кобальттан хромға ауысуын анық көрсетеді:

Лигандтарды тасымалдау реагенттер мен өнімдердің кинетикалық тұрақтылығын қарастырудан туындайтын электронды тасымалдау процесі үшін жүзеге асырылады.

Тотығу-тотықсыздану реакциясының жылдамдығы екінші ретті тұрақты 6×10^5 л.моль⁻¹с⁻¹ (менмен сипатталады, бұл тоқтату ағынының қалыпты жағдайында 1 мс-ден аз жартылай түрлендіру уақытына сәйкес келеді. Екінші жағынан, $\text{Co}(\text{NH}_3)_5\text{Cl}^{2+}$ кешеніндегі Cl^- H_2O алмасуы 298 К температурада $1,7 \times 10^{-6}$ с⁻¹ бірінші ретті жылдамдық константасымен сипатталады, яғни. жартылай түрлендіру уақыты 4 күннен асады.

Сондықтан әрбір дерлік кобальт атомы хлорид – ионымен байланысқан кезде әрекеттеседі. Қалыптасу жылдамдығы $\text{CrCl}(\text{H}_2\text{O})_5^{2+}$ бастап

$\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_6^{2+}$ және Cl^- 3×10^{-8} л.моль⁻¹с⁻¹ тұрақтылығымен сипатталады, яғни. Cl^- редокс процесі аяқталғаннан кейін $\text{Cr}(\text{III})$ -мен байланыса алмайды. Бұл реакцияның жартылай түрлендіру уақыты бірнеше күн, ал $\text{CrCl}(\text{H}_2\text{O})_5^{2+}$ өнімін реакция басталғаннан кейін бірнеше минут ішінде анықтауға болады. Әлбетте, Cl^- процестің редоксының өтпелі күйі өнімдерге ыдырамай тұрып хроммен және осы өтпелі күй пайда болған кезде кобальтпен – байланысуы керек.

Басқаша айтқанда, өтпелі күй құрылымында хлорид ионы екі металл центрмен де байланысуы керек (Франк-Кондон принципі бойынша

электронның тасымалдануы ядролардың айтарлықтай ығысуынсыз жүреді), ал Cl^- және электрондарды тасымалдау процестері тығыз байланысты болуы керек.

Cr(II) және Co(II) кешендері өте лабильді, бұл процестің жүруіне қиындық тудырмайды. Co(II) комплекстері Cr(III) комплекстерінен әлдеқайда лабильді болғандықтан, байланыс үзілгенде өтпелі күй ыдырайтыны анық, ал қышқыл сулы ерітіндідегі $\text{Co(NH}_3)_5^{2+}$ бастапқы өнімі $\text{Co(H}_2\text{O)}_6^{2+} + 5\text{NH}_4^+$ жылдам айналады